

Slavarbete bakom miljövänlig etanol

Etaolet ses i Sverige som en del av lösningen på klimatfrågan och som ett steg i en hållbar utveckling.

Människorna på landsbygden i Brasilien har inte samma positiva syn. Att skörda sockerrör, som etanolet framställs av, är det värsta jobb en lantarbetare kan tänka sig. Den enorma monokulturen har också bidragit till den sociala eftersläpningen i nordöstra Brasilien.

TEXT: LENNART KJÖRLING, frilansjournalist FOTO: FERNANDO ARIAS

– **Hoppa upp så får du följa med** och se hur det ser ut bland sockerrören, säger Raimondo Ferreira.

Jag tar på mig hjälmen, hoppar upp på bön-pallen och så bär det iväg. Min motorcykeltaxi följer tätt efter Raimondo Ferreras motorcykel. Han är aktivist inom de jordlösas rörelse MST och har lovat att visa mig lite av verkligheten bakom etanolen.

Jag håller ett fast tag med högerhanden för att inte ramla av på de slingriga grusvägarna. Vi slirar fram i en verklighet som bara verkar bestå

av sockerrör. De breder ut sig till synes oändligt, upp för kullarna och ner för dalarna. Här i Pernambuco i nordöstra Brasilien växte för 500 år sedan en av världens artrikaste regnskogar, Atlantskogen. Men sockerrören tog över och de är fortfarande det största hotet mot de sista resterna av denna unika skog.

Vi skymtar några av de jordlösas rörelse MST:s läger med sina enkla tält och trotsiga röda flaggor, och hoppar till slut av vid ett av dem. Där tar Gilmar Lins da Silva emot. Han är 29 år men verkar vara minst tio år äldre. Vi sätter oss

En sockerrörslösare orkar bara arbeta i tolv år, sedan är han utsliten. Det visar forskning gjord av sociologiprofessorn Maria Aparecida de Moraes Silva.

ner i hans enkla tält som är byggt av sockerrör. Från en säng av sockerrör tittar barnen nyfiket ner på oss. På golvet håller hans hustru på att fläta en dörr av – just det – sockerrör.

– Jag avskyr sockerrör. Mitt hus är byggt av sockerrör för här finns inget annat, men jag tycker att de är värdelösa. Min dröm sedan jag var liten är att plantera banan och *chuchu* (en päronformad grönsak). De går att äta eller sälja.

Gilmar är född på landet och hjälpte som ung till i familjens jordbruk. Men när han gifte sig och bildade familj började han arbeta med sockerrörsskörd. Han stod ut i sex år, sedan gick det inte längre.

– Det var ett mycket hårt arbete. Man måste åka hemifrån tidigt på morgonen för att komma ut på fälten. De var farliga transporter, vi satt på flaket på lastbilar. Jag steg upp tre på morgonen och vid femtiden var vi framme vid fälten. Det var oerhört tungt och vi arbetade till tre-fyra på eftermiddagen och kom hem fem-sex på kvällen.

Redan transporten till arbetsplatsen är farlig. De skraltiga lastbilarna välter lätt på de dåliga grusvägarna. Bara i delstaten Pernambuco dog under förra året 22 lantarbetare i sådana olyckor, enligt Raimondo. Men det är på fälten som det hårda slitet orsakar de värsta skadorna.

– Det är inget slavarbete för slaveriet har upphört, men inte långt därifrån. Det är oerhört tungt. Fibrerna yr i luften och fyller lungorna så att slemmet blir alldeles svart, berättar Gilmar.

Sockerrörslösarna står i den heta solen hela dagen, utan skugga. Det vatten som kanske finns är varmt det också.

– Maten har man lagat hemma tre på morgonen och den är torr och sur. Efter sex dagar är man helt slut, den varma solen och det hårda slitet tar alla ens krafter. Sockerskörd gör slut på hälsan, man blir gammal i förtid.

Statistiken talar sitt tydliga språk. De senaste två åren har 19 personer dött under socker-

skörden enbart i delstaten São Paulo, enligt nyhetsbyrån Notícias do Planalto. Flertalet dog av ren utmattning. Betinget ligger på 12–15 ton sockerrör om dagen – per arbetare. Dör de inte av utmattning får de problem med ryggen eller med andningsorganen. Dammet som ryker upp när man hugger innehåller bekämpningsmedel.

Maria Aparecida de Moraes Silva är professor i sociologi vid delstatsuniversitetet i São Paulo (UNESP) och har länge studerat förhållandena för Brasiliens sockerrörslösare. Enligt henne orkar en sockerrörslösare bara arbeta i tolv år, sedan är han utsliten. Hon jämför det med slavarbete.

Gilmar Lins da Silva vill inte förslavas av sockerrören igen. Därför vill han ha en bit mark.

Jag avskyr sockerrör. Mitt hus är byggt av sockerrör för här finns inget annat.

– Jag vill inte åka hemifrån tre på morgonen för att riskera mitt liv på en lastbil, sedan arbeta i 14 dagar bara för att få tjäna 500 kronor. Förlorar man bara en arbetsdag har man inte pengar nog för att gå till marknaden och köpa mat. Vi är många som kämpar för mark, men många har gett upp eftersom vi har fått vänta så länge. De har gått tillbaka till sockerskörd även om det är hemskt.

Den gård som lantarbetarna har ockuperat gick i konkurs för några år sedan och då såg det ut som om de skulle få ta över jorden. Men sedan kom etanolboomen och sockerrören blev intressanta igen. Nu har ett företag börjat förhandla om att köpa gården, fast det egentligen är förbjudet eftersom där pågår en process inom jordreformen. Nu är risken stor att Gilmar förlorar chansen att få en bit mark att försörja sin familj på. Inne på MST:s kontor i Recife är Alexandre Conceição bekymrad:

– Nu kommer de stora multinationella företagen hit. De tar över sockerbruken. Italienarna vill köpa två–tre stycken, USA vill köpa. Ett av de stora sockerbruken här, Peterburg, har köpts av kineser. Fem bruk har köpts av en fransk grupp. De rika länderna kommer att göra Brasilien till en bakgård för sin etanolproduktion.

Här i Pernambucos kustland fanns det goda förutsättningar för jordreformen när världsmarknadspriset för socker sjönk under 1990-talet. Ägarna flyttade söderut i landet och det fanns goda chanser för lantarbetarna att få en egen jord, även om den var utsugen.

– Monokulturen förstör biomångfalden, den är pervers och sprider sig nu med stor kraft. Den förstör inte bara miljön utan också den lokala kulturen, odlingen. I de här trakterna behöver man bara kunna en sak, hugga sockerrör. Folk behöver inte studera, lära sig hygien eller något annat. Därför utvecklas den här regionen inte, det skapas nästan ett vakuum här.

Alexandre berättar att ett företag nu har gått till domstol för att få rätten till en bo-

sättning för jordlösa trots att den fungerat i tio år. Företaget har vunnit i första instans. Det är inte bara jordreformen som hotas av det expanderande sockerröret. Också småbrukarna hotas, markpriserna går upp och miljön utarmas. Problematiken liknar mycket den som finns kring eukalyptusen där bland andra svenska Stora Enso expanderar söderut i Brasilien. Sojan som i snabb takt åter sig in i Amazonas är en annan monokultur, som bland annat exporteras som mat till våra svenska kossor.

Har kanske den gamla kolonialismen kommit tillbaka, är Brasilien på väg att återigen bli en stor råvaruexportör? Jorden som skulle kunna hjälpa till att minska hungern tas över av agrobusiness och utländska företag. All exportproduktion är starkt skattesubventionerad i Brasilien och frågan är hur mycket av pengarna som stannar i landet.

Regeringen Lula ser etanolet som en stor möjlighet för Brasilien, tidningarna är fulla av hoppfulla artiklar om de ekonomiska möjligheter som skapas. I ett tal har president Luiz

I etanolfabriken pressas sockerrören ihop till en flytande massa som sedan hettas upp för ta död på bakterierna.

Vid etanolframställning bildas vinhoto, en trögflytande restprodukt som blandas med vatten och används som gödningsmedel, men den är giftig.

Inácio "Lula" da Silva beskrivit ägarna till sockerrörsplantagerna som Brasiliens nya hjältar. Alexandre visar surmulet fram en undersökning han gjort:

– Jag har undersökt de stora plantageägarna i Pernambuco. De har sammanlagda skatteskulder på 562 miljoner reais (nästan 2 miljarder kronor) till staten. De får frikostiga lån, men betalar inte tillbaka. Det är de som ansvarar för den sociala eftersläpningen på landsbygden, det är de som förvandlar jorden till en handelsvara. Hur de kan kallas hjältar kan jag inte förstå.

President Luiz Inácio Lula da Silva har sagt att han ser produktionen av biomassa som ett sätt att skapa en uthållig utveckling i Syd. I Sverige har etanolet framställts som lösningen på energikrisen och ett sätt för oss i Nord att behålla vår bilkultur. Men kanske är det som Alexandre säger:

– Energin i etanolet kommer inte bara från det som sprutas i tanken utan också all den kraft som arbetare har förbrukat på sockerrörsfälten. Den energin bränns också, där bränns liv och våra gemensamma resurser. ■

har kanske den gamla kolonialismen kommit tillbaka

BAKGRUND/Etanol

Redan 1927 tillverkades den första etanolbilen i Brasilien.

Diktaturregimen lanserade 1975 Proálcool, ett nationellt etanolprogram vars syfte bland annat var att minska oljeimporten. Men det var på 1980-talet, i oljekrisens kölvatten, som produktionen tog fart på allvar.

1979 var det dags för den första etanolbilen avsedd för försäljning. Och under 1980-talet var i stort sett alla sålda bilar i Brasilien sådana som drevs enbart med etanol. Men i takt med den ökande efterfrågan på etanol blev det snart akut brist på drivmedlet och många brasiliannare gick över till en ny bensinsnålare bilmodell.

Etanol som drivmedel kan antingen användas i bilar särskilt avsedda för att drivas med 100 procent etanol, eller i vanliga bilar som körs på en blandning av bensin och etanol, där etanolnivån i Brasilien ligger på 20–25 procent. Den senare varianten är den vanligaste.

Det mest energieffektiva, och billigaste, sättet att producera etanol är av sockerrör, som man gör i Brasilien. Bara under det senaste decenniet har produktionen av sockerrör i Brasilien ökat med cirka 60 procent och etanolproduktionen med 20 procent.

Under samma tid som den inhemska konsumtionen av etanol växte med 10 procent från 2003/04 till 2004/05, ökade exporten med hela 270 procent.

De länder som Brasilien exporterar mest etanol till är idag, enligt brasilianska jordbruksministeriets statistik för januari–september 2007: USA, Nederländerna, Japan, Jamaica och El Salvador. Sverige låg tills nyligen bland de fem främsta exportländerna, men återfinns i årets statistik hittills på en åttondeplats.

Brasilien och USA ligger jämnt i toppen som producenter av etanol, med sammanlagt runt 70 procent av världsproduktionen av etanol. Den största mängden av den etanol som Sverige importerar kommer från Brasilien.

EMMA JÖNSSON

Källor: Brasiliens jordbruksdepartement och Svenska exportrådet